A GLOBALIZÁLÓDÓ VILÁGGAZDASÁG

LAKATOS DÉNES dr.

ÖSSZEFOGLALÁS

A globalizáció az emberi alkotóerő, a tudományos-, technikai-, technológiai fejlődés terméke, az emberiség széttagoltságának, egyenlőtlen gazdasági és társadalmi fejlettségének következménye. A fejlődésben élenjáró országok gazdasági óriásai saját tőkeerejük és szervezettségük révén, állami és nemzetközi támogatással, az új világ civilizátoraiként, saját demokratikus berendezkedésük propagátoraiként képesek maguk alá rendelni a fejlődők természeti erőforrásait és munkaerejét. Ezzel – eddig soha nem látott módon – bővíthetik a fogyasztási javak mennyiségét és profitjukat, amelyek igazságtalan elosztásával elégedetlenséget, újabb és újabb feszültséget gerjesztenek. Utóbbiak feloldásától függ a globalizáció jövője, s talán az emberiség sorsa is, ami katasztrófa, vagy általános gazdasági jólét is lehet.

BEVEZETÉS

A társadalom és gazdaság fejlődése a XIX. századra a banki-, a kereskedelmi- és termelőtőke koncentrációja révén megújult fejlődési pályára állította a gazdaságot. Látványosan növekedett a szervezetek mérete és piaci szerepvállalása. Részvénytársaságok, trösztök, szindikátusok szerveződtek, kartellek osztották fel egymás között a piacokat. Oligo-, duo-, monopóliumok jöttek létre, amelyek kiléptek a nemzeti piacokról a nemzetközi, majd a transzkontinentális térségekbe. Ennek lehetőségét a tudományos-, technikai-, technológiai értelemben táguló világ eszköztárának integrált felhasználása teremtette meg.

A „science fiction" már az 1930-as években elénk tárta a világállam vízióját. Ezt illusztrálja *Huxley: Szép új világ c. műve*, ahol a lombikbébi program és az emberi genom befolyásolásának megoldása, (tehát a klónozás lehetőségének előrevetítése) megteremti az embercsoportok végletes „szakosításának", irányításának és a „világkormány" abszolút befolyásának lehetőségét.

A globalizáció problematikájának bonyolultsága komplexitásában rejlik, hiszen magába foglalja a gazdaság, a társadalom, a tudomány, a kultúra és a művészetek, s a biztonság szavatolásának legkülönbözőbb elemeit, és befolyásolásának lehetőségeit. Így joggal merülnek fel s csak részben válaszolhatók meg azok a kérdések, amelyek arra irányulnak, hogy a globalizáció valójában az egységesülés, a nemzeti, a csoport és egyéni sajátosságok elvesztésével járhat-e; egyenes következményének tekinthető-e a szuverenitás, a döntési szabadság elvonása, az identitás korlátozása? Ilyen értelemben a globalizáció egyértelműen szupranacionalitást, nemzetekfölöttiséget, s a nemzetek alávetettségét jelenti-e?

A GLOBALIZÁCIÓ FOGALMA ÉS OKAI

A gazdasági globalizáció: a planetáris munkapiac, az árukereskedelem és a pénzügyi tranzakciók tagadhatatlanul glo-

bális piaca, valamint *az egész világra kiterjedő, kommunikációs és információs hálózat megteremtése* (*Segesváry, 1998*).

Hallatlanul *komplex jelenség,* amennyiben a nyugati civilizációban létrejött gazdasági intézményeknek, szervezeti formáknak, metódusoknak, valamint az üzleti és kereskedelmi gyakorlatnak az egész világra való kiterjesztését jelenti.

Uralkodó ideológiáját még erőszak alkalmazásával is a világgazdaság stabilizálásával igazolja.

A gazdasági globalizáció hordozóinak a transznacionális vállalatok, valamint az úgynevezett versenyző államok tekinthetők.

Brand (2001) a civilizációk rendjét, struktúráját különböző egymásra épülő rétegekre tagolva képzeli el az alábbiak szerint: legfelül a divat, a művészetek, továbbá az üzlet helyezkedik el; majd jön az infrastruktúra és a kormányzás; legalul pedig a kultúra és a természet helyezkednek el. Nézete szerint minél lejjebb van egy réteg, annál gyorsabb ütemben változik. Ez a megközelítés az üzleti világ, *a globalizáció hallatlan dinamizmusára, életképességére utal.*

Segesváry már idézett munkájában a kapitalista és piacgazdasági erők *globalizációjának okait három csoportba sorolja:* minden más gazdasági formációt meghaladó teljesítményt képes felmutatni az anyagi meggazdagodás lehetőségeinek tekintetében, amelynek hátterében és következményeként is elsődlegesen a fejlődésbeli különbségek említhetők. Másfelől a gazdasági fejlődés során alanyi jogon biztosított „egyenlőség" bázisán kialakuló individualista gazdasági ember önző módon kizárólag saját érdekeit szolgálja, teljesen figyelmen kívül hagyva a közösség érdekeit. Végül a nyugati gazdaság sikereihez a tudomány és annak technológiai alkalmazása adta az alapot, ami ugyancsak a társadalom individualizálódásával párosult.

Számolnunk kell tehát a gazdaság globalizáció kettős természetével, hiszen a globalizáció nem csak előnyökkel jár, hanem ára van, a gazdaság, a társadalom, az egészségügy és a természeti környezet oldalán áldozatokat követel.

A nagyrendszerek regionális-, kontinentális-, transzkontinentális kiterjesztésével egyenes arányban növekszik sebezhetőségük, működési kockázatuk. A globalizálódó civilizáció, az elképesztően bonyolult technika egyre átláthatatlanabb alkalmazása, amelynek minden eleme az összes többivel kölcsönhatásban működik és eredményességét valamennyi tényezője együttesen formálja. Ezért a körülmények függvényében ezek a rendszerek ellenállóbbakká, vagy éppen sebezhetőbbekké válhatnak, ezért működésük során akár katasztrófákkal is számolni lehet. Ugyancsak rizikófaktornak tekinthető észak és dél szembenállása, a nagy világvallások között feszülő ellentétek, valamint az egyre erősödő, s kiszámíthatatlan terrorizmus okozta fenyegetettség.

A gazdasági globalizáció előretörésével abszolút értelemben is elsőbbséghez jutott a tulajdon és a tőke a természeti környezettel és a munkával szemben. „A kommunizmus a tulajdonosi jogokat a távoli államra ruházta és az embereknek megtiltotta, hogy bármilyen eszközzel felelősségre vonhassák ..." „A kapitalizmus ... óriási tőkéstársaságok és pénzügyi intézmények kezébe engedte át ... a tulajdonosi jogokat, amelyek a felelősség teljes hiányát mutatják ..." (*Korten, 1996*)

Mindemellett a gazdasági globalizációból társadalmi és politikai előnyök is származnak, illetve származhatnak. Így például az úgynevezett posztkommunista országok a számukra modell értékkel bíró és gazdasági-társadalmi átalakulásukat kívülről támogató országok befolyásának hatására kísérletet tesznek a demokratikus átalakulásra. A szerves

és mélyreható átalakulásnak azonban ebben a vonatkozásban nagy az időszükséglete, kitartó türelmet, következetességet igényel. Napjainkban a látszólagos demokratizmus felszíne alatt tovább működnek a letűnt korszakok uralkodó szokásai, kapcsolati rendszerei, a demokratikus berendezkedés esetén nem megengedhető módszerek alkalmazása, valamint a mélyreható és kiirthatatlannak tűnő korrupció jelenségei.

A fejlett társadalmak gazdasági erőforrásainak gyarapodása *csaknem korlátlan lehetőségeket nyit a tudomány és a technika fejlődése számára.* A gazdasági globalizáció meghatározó tényezői a fejlődés nyújtotta előnyök maradéktalan kihasználására törekedve felidézik a földi környezet gyorsuló tönkremenetelének, az ökológiai katasztrófának veszélyét. A természetet is gazdasági érdekeiknek rendelik alá, nem mondanak le a fegyverkezésből, az atomenergia békés és háborús célú felhasználásából, a környezetidegen anyagok kibocsátásából származó közvetlen gazdasági előnyökről. Megvalósítják a gazdasági tényezők, valamint a technokrácia és bürokrácia szövetségét és azt is felhasználják a morálisan mélyponton lévő civilizáció igazolására.

A jóléti társadalmak rendelkeznek mindazokkal a lehetőségekkel, amelyek szükségesek az oktatás és nevelés kiterjesztéséhez, színvonalának emeléséhez. Ezek révén a fejlett államok polgárai és különböző társadalmi csoportjai öntudatosabbá, céltudatosabbá, felkészültebbé válhattak. Az öntudat és biztonságérzet mellett többnyire beléjük kódolták az individualista attitűdöt is, s a nevelőtevékenység a hatalom kiszolgálójává is válhatott. Egyes országokban az oktatás és nevelés kiterjesztése elsősorban mennyiségi értelemben valósult meg, miközben színvonala csökkent. Sajnos ennek veszélye az átalakuló országokban is fennáll.

A társadalmak öntudatra ébresztése mellett *a gazdaság fejlődése és növekedése megteremti az életkörülmények számottevő javulásának lehetőségét is.* Ez a lehetőség kiterjed az anyagi és szellemi életszférákra egyaránt. Kiteljesedhet az egyén szabadsága és biztonsága, kielégítést nyerhetnek alapvető életszükségleteik. Sajnálatos, hogy ezeket az életesélyeket a fejlett és fejlődő országok népessége nem egyformán élvezheti.

A gazdasági fejlődés nyomán létrejött *információs társadalom* teljesen új perspektívákat nyitott a tér és idő dimenziójában. Mindennek ellentmond, s nem csak ellentmondani látszik az a bizonytalanság, kiszolgáltatottság és a távlatok hiánya, amit a profitmaximalizálásra törekvő, az integráltak és globalizáltak által előre meg nem ítélhető, *az adaptációs igényeket figyelembe nem vevő individualizált döntési rendszer szül.* Visszatekintve a szocialista berendezkedésre, jellemző volt a helyi közösségek életformájának felszámolására irányuló törekvés, és az ügyek bürokratikus kezelése. A piacgazdasági modell is a hagyományosan kialakult közösségi struktúrák felszámolásával és alapvető változásával számol, s eltekint a helyi viszonyoktól. Idegen közegben is mechanikusan másolni igyekszik azokat a fejlődési folyamatokat és mozzanatokat, amelyek a fejlett nyugati civilizációkra jellemzőek.

E törekvések érdekében *Segesváry* szerint *célul tűzték ki a világgazdaság termelésszerkezetének teljes átformálását,* a termelés földrajzi helyszíneinek a rövid távú előnyök szerinti átcsoportosítását, a külföldi, illetve a hazai befektetők számára nagyobb gazdasági előnyöket nyújtó régiók preferálását, amivel hosszútávon óhatatlanul instabilitást idéznek elő. Ezen törekvések hatására régebben iparosodott, a munkaerő és a népesség számára kedvező megélhetési feltételeket biztosító vidékek elvesztették jelentőségüket. Megvalósítha-

tatlanná váltak olyan gazdaságfejlesztési politikák, amelyek a lokális ökológiai és közgazdasági feltételrendszer szempontjából előnyben részesített gazdasági irányok prioritásán alapultak, hacsak az nem esett egybe globalizációt irányító gazdasági körök rövid távú érdekeivel.

A vázolt törekvések súlyosan veszélyeztetik Magyarország agroökológiai potenciálja kihasználásának lehetőségét, miután az európai integráció keretében a huzamos ideje élelmiszer-túlkínálatának leküzdésén munkálkodó európai közösségnek nem áll érdekében a csatlakozók mezőgazdaságának fejlesztése, esetleges nettó élelmiszerexportőri pozíciójának elfogadása. Hazánk számára olyan következményekkel is járhat, hogy nemzeti vagyonának számottevő részét kitevő termőföldvagyonunk leértékelődik.

Az Európai Unió – az ismert okokból – szukcesszíve csökkenti jövedelemkompenzációs, direkt támogatásait. *Az agrártámogatásokkal szemben a környezetvédelem és a vidékfejlesztés kerül előtérbe.* Érdekeink megkívánják, hogy a NUTS besorolás szerinti EU támogatásokra sikeresen pályázzunk. E törekvések támogatására az FVM Regionális Fejlesztési Irodákat alakított ki. Jóllehet az intézményrendszer kiépítésében számottevő lemaradásban vagyunk, az országot lefedő módon eddig mintegy 200 kistérségben készültek el az integrált kistérségi stratégiák (*Tóthné Mohácsy, 2003*).

Az Európai Unió nem részesíti támogatásban a sertés, baromfi, gyümölcs, szőlő ágazatokat. Bizonytalan, hogy erre a célra milyen mértékben állnak majd rendelkezésre nemzeti források. A várható hátrányok ellensúlyozása érdekében mielőbb meg kellene honosítani a kistérségi gondolkodást és felelősségérzetet, a kooperációs készséget, a mezőgazdasági termelők, feldolgozók, forgalmazók és a fogyasztók sokoldalú együttműködését. *Ilyen módon lehetne a globalitással a lokalitást szembeállítani* (*Jakab I. Kossuth Rádió Budapest, 2004. 03. 31.*).

A „GLOBALIZÁTOROK" [1]

A transznacionális vállalatok

Forrester (1998) a globalizáció csapdájának az elit „bebetonozottan" privilegizált helyzetét tartja, amit hatalmának, tulajdonának köszönhet, azaz a hatalom és a tulajdon kisajátításának. Ehhez járulnak a virtuális gazdaságban folytatott pénzügyi játékok, a kockázatok és adósságok piaca, ami teljesen elszakad a világgazdaságtól és annak folyamataitól.

A technikai haladás vívmányait így a kivételezettek élvezik, a túlnyomó többség elszegényedik, „feleslegessé" válik, jóllehet számára is megteremtődhetne a tudás, a műveltség, a szabadidő értékes eltöltésének adománya. Ilyen feltételek között az igazságosság, a méltányosság, a pluralizmus megtagadásának volna tekinthető.

Dahlke (2002) szerint „a konszernek erkölcsét kizárólag pénzügyi tényezők határozzák meg az együttérzésnek, a megértésnek vagy a segítőkészségnek, az emberi együttélés e hagyományos alapértékeinek nincs helyük".

A modern gazdasági fejlődés tehát új morális paradigmán alapul, mégpedig az úgynevezett gazdasági emberén, aki önérdekének mindenekfölé helyezésével a racionalitásnak és a produktivitásnak állítja szolgálatába modernizációs törekvéseit. Ezzel a hitvallásával a vágyak és kívánságok szüntelen kielégítésére, az emberi méltóság megtagadására, a természeti világ megsemmisítésére ösztönöz. A globalizátorok *Korten (1996)* véleménye szerint is *a pazarló költekezés normáinak terjesztésével az egész világon a társadalom és ökológiai önpusztításhoz vezető globális gazdaságpolitikát honosítanak meg.*

[1] Az alcímben szereplő „globalizátor" megnevezést a szakirodalomban kiterjedten alkalmazott integrátor kifejezés analógiájára alkalmazom.

Ennek biztosítéka, hogy a tőkés befektető szabadon rendelkezhet tőkéjével és profitjával. Hogy ez így is maradjon, módszeresen lerombol minden korlátot, amelynek köszönhetően az országok közötti pénz- és tőkeforgalom ellenőrizhető *(Martin-Schumann, 1998).*

És mekkora gazdasági erő áll a globalizátorok rendelkezésére! Mint *Korten* írja, „1991-ben a világ öt legnagyobb vállalata ... értékesítésének összege nagyjából megegyezett a volt Szovjetunió 1988-as, teljes bruttó hazai termékével". Ez egybecseng *Segesváry* megállapításával, miszerint a transznacionális vállalatok meghódították az egész világot újabb természeti anyagforrásokat keresve. Kiszélesítették termelési skálájukat, a fogyasztóik körét, vállalataik haszonkulcsát állandóan növelve „felszippantották" a kisvállalkozásokat, méretelőnyüket érvényesítették, káros tevékenységeik felelőssége alól teljesen kivonták magukat.

Napjainkban sok szó esik a világkereskedelem liberalizálásáról. Az egyes kormányok és a nemzetközi forgalomban érdekelt gazdasági szervezetek – érdekeiktől függően – előmozdítani vagy fékezni igyekeznek ezt a folyamatot. A globalizátorok az általuk monopolizált szférában nyilvánvalóan a szabad verseny és szabad kereskedelem visszaszorítására törekednek. Ezt teszik annak ellenére, hogy a szabad kereskedelem és a szabályozás nélküli verseny a nemzetek közössége számára destruktívnak tekinthető. A monopóliumok korlátozás nélküli gazdasági hatalma, még ha növeli is a gazdaság hatékonyságát, csökkentheti a minőségi normákat. Ugyancsak káros az az általuk kiterjedten alkalmazott gyakorlat is, amely szerint költségeik externizálásához folyamodnak, igyekeznek költségeiktől a környezetük és a társadalom kárára megszabadulni.

Utóbbi cél megvalósítását jól példázza a hazánkban működő üzletláncok gyakorlata is. Befektetéseik gyors megtérülése érdekében, méretelőnyük érvényesítésével sorozatosan megsértik gazdasági partnereik elemi érdekeit. Így például beszállítóiktól megkövetelik az üzleti létesítmények tartós befektetéseihez való hozzájárulást, úgynevezett polcpénzt vetnek ki, elvárják, hogy beszállítóik meghitelezzék az áruházláncba beszállított áruikat, velük csak 60 nap múltán, az újabb jogszabályok szorításában 30 nap múlva számolnak el, s a vevőre nem talált árut visszáruzzák, a vevők által kifizetett ellenértéket viszont a beszállítóval való elszámolásig maguk forgatják. Így nem csodálható, hogy saját befektetéseik példátlanul rövid idő: másfél-két év alatt megtérülnek.

A versenyző állam

Közismert, hogy az államfejlődés, *a modern állam eszménye egyúttal olcsóbb államot tételez fel.* Az adók csökkentése, az állam gazdaságból való fokozatos kivonulása csökkenti az állami bevételeket, s kikényszeríti az állami költségvetés kiadási oldalának mérséklését is. Beszűkülnek a klasszikus állami funkciók, s *veszélybe kerülhet az állam nonprofit jellegű szociális, oktatási, kulturális, tudományos, biztonsági, közigazgatási, infrastruktúra fejlesztési és fenntartási funkcióinak ellátása is.* Hogy ez ne következzék be, az államok számítanak az üzleti szféra, valamint a lakosság erőforrásainak bevonására is és különböző társfinanszírozási konstrukciók kialakítására törekednek.

A globalizátorok befolyást gyakorolnak az államok ebbéli igyekezetére, a nemzeti jövedelem újraelosztására, azzal sem törődve, hogy akciójuk milyen hatással lesz az általános nemzeti vagy népi érdekek szempontjából. Beavatkozásuk csökkentheti a gazdasági hatékonyságot, társadalmi megosztottságra, egyes cso-

portok politikai küzdelmeinek kiéleződésére vezethet.

Az aktív korú népesség megfelelő arányú foglalkoztatásának gondja nagyrészt az államokat terheli. A nyugat-európai térségben uralkodó *krónikus munkanélküliség is nagyrészt a gazdasági globalizációnak tudható be,* s főként a strukturális adaptálódási stratégia hiányának tulajdonítható. Elősegíti ezt a tőkekivitel, valamint a gazdálkodó szervezetek áttelepítése más, nagyobb profitabilitással kecsegtető külföldi térségekbe. Napjainkban ennek illusztrálására szolgál a német kormánynak az a deklarációja, mely nemzetietlennek minősíti a Siemens szándékát gyártási profilja egy részének Magyarországra telepítésére.

Evidenciának tekinthető az a megállapítás, hogy egy-egy nemzetgazdaság egésze egyidejűleg, egy ütemben nem fejleszthető. *A fejlesztés ütemét és sorrendiségét tekintve fontos a gazdasági prioritások meghatározása.* Belátható azonban, hogy ezek a prioritások mások a fejlődő országok, a nemzetközi integrációs szervezetek és a globalizátorok nézőpontjából. Ezzel magyarázható például, hogy az EU prioritásai a kevésbé fejlett gazdaságú, újonnan csatlakozó országokban esetenként diktátum módjára hatnak.

A gondoskodó államtól elvárható, hogy a társadalmi egyensúly érdekében gondoskodjon mindazokról, akik arra rákényszerültek. *A szociális juttatásokat és biztosításokat teljes egészében célszerű elválasztani az állam jövedelemelosztó funkciójától.* Mérlegelni kell azt is, hogy a jóléti állam egyesek hasznára fejlődési energiákat von el, s társadalmi csoportok közötti ellentmondásokat okoz. Fel kell számolni minden automatikus szociális segítséget, a kontrollált felhasználás érdekében a támogatások odaítélését regionális hatáskörbe célszerű utalni.

A globalizáció azonban leronthatja a vázolt megfontolások érvényesítésének lehetőségét. „A globalizáció, ha a világpiac erőinek elszabadulását és az állam gazdasági hatalomfosztását értjük rajta, a legtöbb nemzet számára olyan rájuk kényszerített folyamat, amely alól nem vonhatják ki magukat." Ezen az úton az ún. 20-80% társadalma alakul ki, ahol a 20% (és nem csak a fejlett országok polgárai) egyre gazdagodik, a 80% (nem csak a fejlődők népességéből) egyre szegényedik *(Martin-Schumann, 1998).*

Az állam a globális játszma részévé vált, így akarta segíteni saját gazdaságának nemzetközi résztvevőit. A globalizáció ideológiájával nemzetek feletti konszenzus alakul ki a kormányok és a transznacionális vállalatok között. Így az államok kénytelenek gazdaságpolitikájukat a globális világgazdaság követelményeinek megfelelően módosítani.

A kormányok kedvezményekkel, szubvenciókkal is csalogatják a tőkét, amely infrastruktúrát, képzett munkaerőt követel, ezzel is növelve a fogadó országokra háruló terheket. Ily módon egy-egy fejlesztés a befektető számára a teljes bekerülés költségének csupán csak tört részébe kerül, a képződő profit felett azonban korlátlanul rendelkezik.

Ilyen gazdasági relációk mellett – *Soros* szerint – „egy gyenge állam legalább akkora veszélyt jelent a nyílt társadalomra, mint a diktatúra". Mint írja: „Az Egyesült Államok minden más országnál jobban ragaszkodik a függetlenségéhez." Ugyanakkor „Más országok belügyeibe mindig kész beavatkozni, viszont a többiekre kényszerített szabályok előtt nem hajlandó fejet hajtani." „... jelenleg az Egyesült Államok a legnagyobb akadálya annak, hogy a külpolitikában érvényre jusson a jog uralma ..."

A globalizáció kárvallottai

A globalizáció korábban nem látott értékben növeli az anyagi javak termelését,

a szolgáltatások kínálatát. Nő a tőke hatékonysága, fokozódik a munka termelékenysége, egyre kevesebb ember képes kielégíteni a társadalmak fizetőképes keresletét. Előtérbe kerül és életeszménnyé válik az anyagelvűség, a hamis értékrend.

Sajátos ún. kommerciarista realizmus alakul ki, melynek jellemző példájául a nagykereskedelmi centrumok szolgálnak. Ezek valóságos oltáraivá válnak a szerzési vágynak, a szolgáltatások iránti igény látványos növekedésének, az áruvilág kiteljesedésének, a pénz egyre korlátlanabb hatalmának.

A multinacionális cégek *profitéhsége által okozott veszélyek:* a szeparatizmus, az elmagányosodás, terrorizmus stb. A globalizáció hatására felgyorsul a leszakadás, az elszegényedés folyamata, hanyatlik az egészségügyi és nyugdíjellátás színvonala.

A globalizálódó kapitalista rendszer *egyenetlenségeket eredményez,* ahol a gazdagok és szegények közötti szakadék mélyül, olyan rendszer, amely a vesztesek számára semmilyen reményt nem nyújt és ezzel a saját bukását kockáztatja (*Soros*).

A profitok egyre növekednek, a bérek relatíve csökkennek „... a termelésben résztvevő emberek már csak költségtényezők, jogok nélküli játékfigurák ..." (*Martin-Schumann*). A vállalatok csak meghatározott időre, feladatokra alkalmazzák a dolgozókat.

A technológiai újítások romboló hatása *a technológiai munkanélküliség* növekedéséhez vezet. A munkavállalók összetételét az átképzési rendszerek és intézmények teljesen átrendezik. Az új követelmények teljesítéséhez az új technológiák megteremtésére alkalmas szellemi képességeket, a komplexebb menedzseri feladatok ellátására való alkalmasságot, az információs technológiákra alapozott termelési eljárások végrehajtásának képességét várják el a munkaadók. Milyen sors vár ezek után az alulképzett munkaerőre? Jövedelemszerzési és életesélyei egyre romlanak, elveszíthetik emberi méltóságukat olyannyira, hogy saját társadalmuk is kirekeszti őket.

Az új típusú gazdasági berendezkedés nyomán markáns változások következnek be a társadalmi-gazdasági munkamegosztásban, melynek fontos elemeként *a város és a vidék gazdaságitársadalmi dinamizmusa számottevően megváltozik, instabillá válik.*

A fejlett tőkés országokban új és egyre inkább kiéleződő problémát jelent *a bevándorlók* helyzete és a jelenlétükből fakadó társadalmi feszültségek. A jobb élet reményében érkező csoportok nehézséget okoznak mind hazájuknak, mind a befogadó országnak, szociális, etnikai, vallási feszültségeket okoznak, inkoherens állapotot teremtenek.

A tőke globalizációját nem követte a munkavállalói (szakszervezeti) érdekvédelem globalizációja. A vidéki népesség érdekképviselete megoldatlan. Egyes munkavállalói csoportok, a hozzájuk csapódó szociálisan érzékeny értelmiségiek és szakszervezeti képviselők az emberi jogosultságot képviselő szociális jogok kiterjesztésére charta-kat szerkesztenek, illetve a mindig többre törő várakozásaik teljesülése érdekében úgynevezett jövedelem újraelosztási koalíciókat alakítanak *(Olson, M).*

A KORREKCIÓ ESÉLYEI, A NYITOTT GAZDASÁG

Fülep D. (2003) véleménye szerint „A globalizáció folyamatában egyetlen országnak sem a győztes pozícióját kell keresni, sokkal inkább az igazi társadalmi értékek, a közjó szolgálatában kell megtalálnia minden népnek a saját önazonosságát."

A fenntartható fejlődés sem a javak halmozásában, fogyasztásnak egyre értelmetlenebb növelésében látja az ember és a társadalom célját, amely zsákutcába

vezet és végül is céltalanságba torkollik, hanem az igazi emberi értékek felé tájékozódik és a teljesebb emberi életre törekszik *(Végh, 1999)*. Az emberiség elemi érdeke meglévő értékeinek, vívmányainak védelme függetlenül attól, hogy azok a szellemi, emberi, ökológiai vagy kulturális szférába tartoznak. Ennek lehetőségét a gazdaság építménye meghatározó módon befolyásolja.

Világunk ésszerű megszervezésére irányuló törekvéseink kilátásai a humán tényező oldaláról biztatóak, mivel „A kommunikációs forradalom sokkal aktívabb, gondolkodóbb polgárságot termelt ki, mint amilyen bármikor is létezett..." Például „Angliában az önkéntes nagy önsegélyező csoportokhoz tartozók létszáma hússzorosa a politikai pártok taglétszámának." *(Giddens, 2000)*

A gazdasági globalizáció jövőjét illetően biztatóak a kommunikációs és információs technológiák számottevő eredményei. A világpiac – a termelés-forgalom-fogyasztás – előreláthatólag a jövőben is többé-kevésbé globálisan fognak működni. Működésük szélsőséges megnyilvánulásait remélhetőleg modulálhatják az érdekfelismerés, önmérséklet, a közösségek belső kohéziója, valamint az önvédelmi mechanizmusok.

„Az ökológiai forradalom irányelvei vállalkozás és piacbarát jellegűek, de a helyi vállalkozásokat és piacokat a globális elé helyezik." „Az a cél, hogy határt szabjunk a legnagyobb tőkéstársaságok hatalmának és szabadságának a demokrácia, az emberek és közösségek jogainak és szabadságának visszaállítása érdekében." *(Korten, 1996)*

A globalizáció terápiája a civil társadalom előtérbe kerülése lehet, egyidejűleg a helyi gazdaság szerepének erősítésével. Reményt nyújt a jelenlegi szélsőséges helyzet kezelésére, ha a globalizációval szembeállítjuk a lokalizációt, a regionalizációt. A regionalizmus elősegítheti a regionális, illetve globális szuperhatalommal szembeni ellenállást. A regionális valóság úgymond felpuhíthatja a transzregionális vállalatok integrációs nyomását.

Az autonóm, vagy részben autonóm régiók – amelyek lehetnek nemzetek feletti gazdasági régiók, nemzeti régiók, vagy akár kistérségek is – a nagyfokú egymásrautaltság felismerése alapján földrajzilag és kulturális értelemben is meghatározott keretek között tarthatják tevékenységeiket. Biztosíthatják saját termékeik és szolgáltatásaik cseréjét, az emberek és emberi közösségek életbenmaradását, sőt ennek bázisán mobilitásukat is. Ilymódon egymáshoz kapcsolódó és egymást erősítő identitások sorozata alakulhat ki. E modell életképessége biztatást jelenthet a hazai agrártérségek számára is. Azáltal, hogy valamilyen okból nem piacképes termékeiket önellátó jelleggel használják fel.

A különböző szerzők a globalizált társadalmak *önvédelmi mechanizmusait* többnyire az alábbi csomópontokba rendezik: a civil szervezetek összefogása, a világméretű társadalmi ellensúly kialakítása, a választott kormányok feladatuknak megfelelő tevékenysége, az Európai Unió megvalósulása, ami a valódi társadalmi érdekek képviseletében teljesedhet ki, teljesen új társadalmi berendezkedés az új technika és technológia alapján kevesebb emberi munka felhasználással biztosítja a társadalom eltartását és jólétét. *Martin és Schumann* reményei szerint *a politikai cselekvőképesség visszaszerzése a gazdasággal szemben a politika primátusának visszaállítását biztosíthatja.* Szerintünk a demokratikus berendezkedés stabilitása azt feltételezi, hogy minden ember – nem csak a gazdasági elit – jogai és érdekei érvényre juthatnak.

Lámfalussy A. a Mindentudás Egyetemén elhangzott előadásában *Magyarországnak az Európai Unióhoz való csatla-*

kozásból származó előnyeit ecsetelte. Ezek: hogy aránylag kis és nyitott gazdasággal rendelkezik, az unióhoz való integráltsági foka magasabb szintű, mint több jelenlegi tagországé, hiszen GDP-jének 63%-ával, összes exportjának 66%-ával az unióhoz kötődik. Szuverenitásának feladását a döntésekben való részvételével ellensúlyozhatja, a monetáris unióhoz való csatlakozása pedig Magyarországon az infláció végét jelenti.

Agrárjövőnk taglalása során *Varga Gy. (2004)* ugyancsak számos előnyt remél a csatlakozástól. Ilyenek például a sokkalta erőteljesebb *szabályozottság,* valamint a termelők összefogásának és együttműködésének sürgető igénye. *A kiszámíthatóság* megerősödése, a hosszú távú gondolkodás, a tervszerű gazdálkodás lehetősége, sőt kényszere; a rögtönzések és a hátrányos megkülönböztetések elkerülése, az egymás lejáratót célzatú „keresztes hadjáratok" évtizedének vége; versenyképes méret és tőkeerős (hitelképes) vállalkozások várható lépéselőnye a szegény és elmaradott törpegazdaságokkal szemben; stb.

Soros Gy. (1999, 2001) az előbbieknél jóval pesszimistább hangot üt meg. Szerinte *a globalizálódó gazdaság fejlődése nincsen összhangban a társadalom és szociális szféra fejlettségével,* ami alapvetően nemzeti szinten maradt. Nem alakult tehát ki a globális társadalom. A világcégek célja a profit. A társadalmi problémák megoldását hiba volna ezekre a cégekre bízni, hiszen minél erősebb a verseny, annál kevésbé lóghatnak ki a sorból.

A társadalmak politikai szervezettségét siralmasnak tartja, s így nem létezik az a megfelelő politikai rendszer, amelyik az emberek és a társadalom érdekében tudna valóban globálisan tevékenykedni. A probléma gyökerét abban látja, hogy *a helyzet szabályozására egyetlen nemzeti, illetve nemzetközi intézmény sem képes.* Mint írja „Nem kevesebbet jósolok, mint a globális kapitalizmuson alapuló világrend küszöbön álló felbomlását." Ezt szinte a gazdasági globalizációról szóló tanulmányom mottójául is szánhatnám azzal a kiegészítéssel, hogy a világ ígéretesebb gazdasági jövendője, a globalizáció további folyamata a gazdaságban, valamint sikerének mértéke is a nyugati mentalitás alapvető megváltoztatásán áll vagy bukik.

FORRÁMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Brand, S.: Amíg a világ világ. Vince Kiadó, Budapest. 2001. 191 o. – (2) Dahlke, R.: Mitől beteg a világ? Magyar Könyvklub. Budapest. 2002. 374 o. – (3) Forrester, V.: Gazdasági horror. Kossuth Kiadó, Budapest. 1998. 189 o. – (4) Fülep D.: Nemzeti műveltség – multikultúralitás-globalizáció. Debreceni Szemle, Debrecen. 2003. 1. sz. – (5) Giddens, A.: Elszabadult világ – Hogyan alakítja át életünket a globalizáció? Perfekt Kiadó, Budapest. 2000. 111 o. – (6) Korten, D. C.: Tőkéstársaságok világuralma. Kapu Kiadó, Budapest, 1996. 452 o. – (7) Martin, H-P. – Schumann, H.: A globalizáció csapdája. Perfekt Kiadó, Budapest. 1998. 352 o. – (8) Segesváry V.: Globalizáció és világgazdaság. Valóság, Budapest. 1998. 41. évf. 4. sz. 1-21. o. – (9) Soros Gy.: A globális kapitalizmus válsága – veszélyben a nyílt társadalom. Scolar Kiadó, Budapest. 1999. 271 o. – (10) Soros Gy.: A nyílt társadalom, avagy a globális kapitalizmus megreformálása. Scolar Kiadó, Budapest. 2001. 406 o. – (11) Végh L.: Fenntartható fejlődés. Debrecen, 1999. 167 o.

WORLD ECONOMICS ON THE WAY OF GLOBALISATION

By:
LAKATOS, DÉNES

Globalisation is a product of developing human creativity, science, techniques and technologies, as well as consequence of the diversification and uneven development in economy and social structure around the world. The most developed countries of the world being giants are able according to their own capital power and organisation to dominate the economy of the less developed, i.e. developing countries. By means of international consent, the leading countries extend their own democratic system over the rest of the world and as pioneers of the users of natural as well as of human resources of the whole world are attempting to stabilise the world's economy. By that way, the amount of commodities and the profit raised by their production may increase at unprecedented measures, whereas the uneven distribution of indispensable facilities has been the source of social tension since long. The immediate future of the globalised world as well as the fate of the whole mankind depends just on the success how those social conflicts could be solved, which means either a catastroph or a general well being, due to the benefits of progress, will ensue.